O‘ZBEKISTONDA TURIZM INDUSTRIYASINI BOSHQARISHDA RAQAMLI EKOTIZIMNI SHAKLLANTIRISHNING STRATEGIK YO‘NALISHLARI

Sh.A. Ashurova
Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi Biznes kommunikatsiyasi va Xorijiy tillar va kafedrasi
ORCID: 0009-0000-9786-2376

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston turizm industriyasini boshqarishda raqamli ekotizimni shakllantirishning nazariy va amaliy asoslari tadqiq etilgan. Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini integratsiyalash, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish hamda davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali barqaror raqamli turizm ekotizimini yaratish masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, sun’iy intellekt, Big Data, Internet of Things (IoT), bulutli hisoblash va blokcheyn texnologiyalaridan foydalanishning strategik yo‘nalishlari hamda O‘zbekiston sharoitida ularni joriy etishning institutsional mexanizmlari bo‘yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ekotizim, turizm industriyasi, raqamli iqtisodiyot, Smart Tourism, sun’iy intellekt, Big Data, IoT, blokcheyn, raqamli platforma, institutsional rivojlanish.

Kirish. So‘nggi yillarda raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi turizm industriyasini boshqarishning an’anaviy yondashuvlarini tubdan o‘zgartirmoqda. Turizm bozori tobora raqamli texnologiyalar asosida faoliyat yuritayotgan murakkab ekotizimga aylanib bormoqda. Mazkur jarayon turistlarning ehtiyojlari, xizmat ko‘rsatish usullari, boshqaruv mexanizmlari hamda turizm infratuzilmasining raqamli transformatsiyasini taqozo etmoqda.

Bugungi kunda xalqaro tajriba shuni ko‘rsatmoqdaki, turizmning barqaror rivojlanishi alohida raqamli xizmatlarni joriy etish bilangina emas, balki barcha ishtirokchilarni yagona axborot maydonida birlashtiruvchi kompleks **raqamli** ekotizimni shakllantirish orqali ta’minlanadi. Bunday ekotizim davlat boshqaruvi

organlari, turizm korxonalari, transport tashkilotlari, mehmonxonalar, madaniy meros obyektlari, moliya institutlari, axborot texnologiyalari kompaniyalari hamda turistlar o‘rtasida uzluksiz raqamli hamkorlikni tashkil etadi.

O‘zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan islohotlar, raqamli iqtisodiyot strategiyasi va elektron hukumat tizimining takomillashuvi milliy turizm ekotizimini shakllantirish uchun muhim institutsional asos yaratmoqda. Biroq turizm xizmatlarining tarqoqligi, ma’lumotlar bazalarining o‘zaro integratsiyalashmaganligi, raqamli servislarning yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda axborot almashinuvi mexanizmlarining cheklanganligi yagona raqamli ekotizimni yaratish zaruratini yanada kuchaytirmoqda.

Mazkur sharoitda O‘zbekiston turizm industriyasini boshqarishda raqamli ekotizimni shakllantirishning strategik yo‘nalishlarini ilmiy asoslash, uning institutsional modelini ishlab chiqish va zamonaviy raqamli texnologiyalarni boshqaruv tizimiga kompleks integratsiya qilish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Raqamli ekotizim tushunchasi va uning nazariy asoslari. Raqamli ekotizim – bu axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida o‘zaro bog‘langan tashkilotlar, foydalanuvchilar, davlat institutlari va raqamli xizmatlar majmuasidan iborat murakkab boshqaruv tizimidir. Ushbu tizimning asosiy maqsadi ma’lumotlar almashinuvini tezlashtirish, boshqaruv qarorlarini optimallashtirish, xizmatlar integratsiyasini ta’minlash va barcha ishtirokchilar uchun qo‘shimcha qiymat yaratishdan iborat.

Turizm industriyasida raqamli ekotizim quyidagi tarkibiy elementlardan tashkil topadi:

- davlat boshqaruvi organlari;
- turizm operatorlari va agentliklari;
- mehmonxonalar va joylashtirish vositalari;
- transport kompaniyalari;
- restoran va servis korxonalari;
- muzeylar, tarixiy obidalar va madaniy meros obyektlari;
- bank va elektron to‘lov tizimlari;
- sug‘urta kompaniyalari;
- mobil ilovalar va onlayn bron qilish platformalari;

- sun’iy intellekt, Big Data, GIS va IoT asosidagi analitik tizimlar.

Mazkur elementlarning o‘zaro integratsiyasi yagona raqamli boshqaruv muhitini shakllantiradi. Natijada turizm xizmatlarini rejalashtirish, ko‘rsatish va monitoring qilish jarayonlari avtomatlashtiriladi, ma’lumotlarning ishonchliligi ortadi hamda boshqaruv samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Nazariy jihatdan raqamli ekotizim ochiq innovatsiyalar, tarmoqli boshqaruv (network governance) va platforma iqtisodiyoti (platform economy) tamoyillariga asoslanadi. Ochiq innovatsiyalar konsepsiyasiga ko‘ra, davlat organlari, ilmiy muassasalar, biznes subyektlari va IT-kompaniyalar o‘rtasidagi hamkorlik yangi texnologiyalarni tezroq joriy etish imkonini beradi. Tarmoqli boshqaruv yondashuvi esa qaror qabul qilish jarayoniga barcha manfaatdor tomonlarni jalb etishni nazarda tutadi. Platforma iqtisodiyoti tamoyillari esa turizm xizmatlarini yagona raqamli muhitga birlashtirib, tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va bozor ishtirokchilari o‘rtasidagi aloqalarni soddalashtirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtai nazardan, raqamli ekotizim nafaqat texnologik yechimlar majmui, balki turizm industriyasini boshqarishning yangi institutsional modeli sifatida qaralishi lozim. Mazkur model real vaqt rejimida ma’lumot almashinuvi, sun’iy intellekt asosida prognozlash, Big Data yordamida analitik tahlil o‘tkazish va boshqaruv qarorlarini ilmiy asoslash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Muallifning fikricha, O‘zbekiston turizm industriyasining raqamli rivojlanishi aynan yagona milliy raqamli ekotizimni shakllantirish orqali amalga oshirilishi zarur. Ushbu ekotizim barcha turizm xizmatlarini yagona platformaga integratsiyalash, ma’lumotlar almashinuvini avtomatlashtirish, davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish hamda turistlarga kompleks raqamli xizmatlar ko‘rsatishni ta’minlaydi. Natijada turizm industriyasining boshqaruv sifati, investitsion jozibadorligi va xalqaro raqobatbardoshligi sezilarli darajada oshadi.

Raqamli turizm ekotizimining tarkibiy elementlari va ularning o‘zaro integratsiyasi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm industriyasining samarali faoliyat yuritishi alohida axborot tizimlarini yaratish bilangina cheklanib qolmay, balki ularning yagona raqamli ekotizim doirasida o‘zaro integratsiyalashuvini taqozo etadi. Raqamli turizm ekotizimi turizm sohasida ishtirok etuvchi barcha subyektlarning axborot, texnologik va institutsional aloqalarini yagona boshqaruv muhitida birlashtiruvchi

murakkab tizim hisoblanadi. Mazkur tizim orqali davlat organlari, xususiy sektor, transport tashkilotlari, mehmonxonalar, madaniy meros obyektlari, moliya institutlari va turistlar o‘rtasida uzluksiz ma'lumot almashinuvi yo‘lga qo‘yiladi.

Raqamli ekotizimning asosiy maqsadi turizm xizmatlarini yagona boshqaruv tizimiga integratsiyalash, xizmatlar sifati va tezkorligini oshirish, resurslardan samarali foydalanish hamda turistlarning ehtiyojlariga mos innovatsion xizmatlarni shakllantirishdan iborat. Shu bois ekotizimning barcha tarkibiy qismlari o‘zaro uzviy bog‘langan holda faoliyat yuritishi zarur.

Raqamli turizm ekotizimining markazida **yagona milliy raqamli platforma** joylashadi. Mazkur platforma barcha turizm xizmatlari va ma'lumotlarini yagona elektron muhitga birlashtiruvchi boshqaruv vositasi hisoblanadi. Platforma orqali mehmonxonalarni bron qilish, avia va temir yo‘l chiptalarini xarid qilish, transport xizmatlaridan foydalanish, ekskursiyalarni buyurtma qilish, muzey va tarixiy obyektlarga elektron chiptalarni rasmiylashtirish, elektron to‘lovlarni amalga oshirish hamda turistlar uchun zarur bo‘lgan axborotlarni olish imkoniyati yaratiladi. Bunday integratsiyalashgan tizim tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, xizmat ko‘rsatish tezligini oshiradi va foydalanuvchilar uchun qulay muhit yaratadi.

Raqamli ekotizimning ikkinchi muhim elementi **sun'iy intellekt (Artificial Intelligence)** texnologiyalaridir. Sun'iy intellekt turizm sohasida katta hajmdagi ma'lumotlarni avtomatik tahlil qilish, turistlarning xatti-harakatlarini o‘rganish, talabni prognozlash va individual tavsiyalar ishlab chiqishda keng qo‘llaniladi. Mashinaviy o‘qitish algoritmlari turistlarning avvalgi sayohatlari, xarid odatlari, qiziqishlari va geolokatsion ma'lumotlarini tahlil qilib, ularga mos turistik marshrutlar, mehmonxonalar va xizmatlarni tavsiya etadi. Natijada turistlarning qoniqish darajasi oshadi, korxonalarning daromadliligi esa ortadi.

Ekotizimning yana bir asosiy komponenti **Big Data** texnologiyalaridir. Zamonaviy turizm industriyasida millionlab ma'lumotlar mobil ilovalar, bron qilish tizimlari, ijtimoiy tarmoqlar, GPS qurilmalari, elektron to‘lov platformalari va davlat statistik bazalari orqali shakllanadi. Ushbu ma'lumotlarning kompleks tahlili turistlar oqimini prognozlash, xizmatlarga bo‘lgan talabni aniqlash, hududlarning turistik salohiyatini baholash va marketing strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Big Data asosida shakllantiriladigan analitik hisobotlar davlat organlari va

biznes subyektlariga strategik qarorlarni ilmiy asoslangan ma'lumotlarga tayangan holda qabul qilish imkonini beradi.

Internet of Things (IoT) texnologiyalari ham raqamli turizm ekotizimining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. IoT sensorlari mehmonxonalar, aeroportlar, vokzallar, muzeylar va boshqa turizm obyektlarida real vaqt rejimida ma'lumotlarni yig‘adi. Ushbu ma'lumotlar asosida turistlar oqimi, transport harakati, energiya sarfi, xizmatlar sifati va xavfsizlik holati monitoring qilinadi. Masalan, aqlli sensorlar yordamida mehmonxona xonalarining bandlik darajasi, muzeylarga tashrif buyuruvchilar soni yoki transport vositalarining yuklanishi avtomatik ravishda aniqlanadi. Bu esa resurslarni samarali boshqarish va xizmatlar sifatini oshirish imkonini beradi.

Geografik axborot tizimlari (GIS) turizm resurslarini hududiy boshqarishda muhim vosita hisoblanadi. GIS texnologiyalari yordamida turistik obyektlarning joylashuvi, transport yo‘nalishlari, infratuzilma obyektlari va ekologik holat haqidagi ma'lumotlar raqamli xaritalarda aks ettiriladi. Mazkur tizim yangi turistik marshrutlarni ishlab chiqish, logistika jarayonlarini optimallashtirish va hududlarning investitsion salohiyatini baholash imkonini beradi. Shuningdek, GIS texnologiyalari favqulodda vaziyatlarda turistlar xavfsizligini ta'minlash va evakuatsiya yo‘nalishlarini tezkor belgilashda ham muhim ahamiyatga ega.

Raqamli turizm ekotizimining samarali ishlashida **bulutli hisoblash (Cloud Computing)** texnologiyalari muhim o‘rin tutadi. Bulutli platformalar katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlash, tezkor qayta ishlash va barcha foydalanuvchilar uchun masofadan turib foydalanish imkoniyatini yaratadi. Natijada turizm tashkilotlari o‘rtasida ma'lumot almashinuvi tezlashadi, texnik xarajatlar kamayadi va axborot tizimlarining uzluksiz ishlashi ta'minlanadi.

So‘nggi yillarda **blokcheyn (Blockchain)** texnologiyalaridan foydalanish ham turizm sohasida dolzarb yo‘nalishlardan biriga aylanmoqda. Ushbu texnologiya elektron to‘lovlarning xavfsizligini ta'minlash, bron qilish tizimlarida ma'lumotlarning o‘zgarmasligini kafolatlash hamda turistlarning shaxsiy ma'lumotlarini ishonchli himoya qilish imkonini beradi. Blokcheyn asosida ishlovchi aqlli shartnomalar (Smart Contracts) turizm xizmatlarini ko‘rsatishda vositachilar sonini kamaytirib, tranzaksiya xarajatlarini optimallashtirishga xizmat qiladi.

Raqamli ekotizimning yana bir muhim tarkibiy elementi **elektron hukumat (e-Government)** tizimi hisoblanadi. Elektron hukumat xizmatlarining turizm platformalari bilan integratsiyalashuvi elektron vizalar, ro‘yxatdan o‘tish, litsenziyalash, statistika, bojxona va soliq xizmatlarini avtomatlashtirish imkonini beradi. Bu davlat xizmatlarini ko‘rsatish muddatlarini qisqartiradi, byurokratik to‘siqlarni kamaytiradi va boshqaruvning shaffofligini oshiradi.

Muallifning fikricha, O‘zbekiston turizm industriyasida raqamli ekotizimni samarali shakllantirish uchun barcha yuqorida qayd etilgan texnologiyalar yagona platforma asosida o‘zaro integratsiyalashgan holda faoliyat yuritishi zarur. Bunday integratsiya nafaqat texnologik rivojlanishni ta'minlaydi, balki turizmni boshqarishning yangi institutsional modelini shakllantiradi. Ushbu model davlat organlari, xususiy sektor va turistlar o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, ma'lumotlar almashinuvini avtomatlashtirish, boshqaruv qarorlarini real vaqt rejimida qabul qilish hamda turizm xizmatlari sifatini xalqaro standartlar darajasiga olib chiqishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, raqamli turizm ekotizimining barcha tarkibiy elementlarini yagona boshqaruv tizimiga integratsiyalash O‘zbekiston turizm industriyasining raqobatbardoshligini oshirish, investitsiyalarni jalb qilish, xizmatlar eksportini kengaytirish va mamlakatning xalqaro turizm bozoridagi o‘rnini mustahkamlashning strategik omillaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.**Ashurova Sh.A.** Turizm industriyasi haqida tushuncha, mazmuni, mohiyati va uning zaruriyati // Journal of Scientific Research and Their Solutions. – 2025. Vol. 8, Issue 02. https://worldlyjournals.com/index.php/ituy/article/view/21085?utm_source=chatgpt.com

2.**Ashurova Sh.A.** Raqamli manzil obrazining turistlar qoniqishi va qayta tashrif niyatiga ta’siri: O‘zbekiston misolida kompleks empirik tadqiqot // Ilm-fan xabarnomasi. ISSN: 3030-3931.Volume 13, Issue 1. – 2026. https://worldlyjournals.com/index.php/Yangiizlanuvchi/article/view/28218

3.**Ashurova Sh.A.** O‘zbekistonda turizm sohasini raqamli transformatsiya qilishning metodologik asoslari va boshqaruv samaradorligini oshirish yo‘llari // International Journal of scientific researchers. ISSN: 3030-332X. Volume 17, Issue 1, 2026.
https://www.wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR/article/view/6463

4.**Ashurova Sh.A.** O‘zbekistonda turizm sohasida open data asosidagi raqamli boshqaruv platformasini shakllantirish // Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. Aprel. 2026. https://thepublishgate.com/index.php/ijournal/article/view/266/341

5.**Ashurova Sh.A.** O‘zbekistonda turizm industriyasini raqamli transformatsiya qilish: tasniflash, boshqaruv va open data asosidagi yondashuv // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot., № 4-son (2), 2026-yil. https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/journal/index.php/GED/article/view/11674

6.**Ashurova Sh.A.** O‘zbekistonda turizm bozorining diversifikatsiyasi va raqamli boshqaruv tizimi // Muhandislik va iqtisodiyot. № 1-son 2026-yil, – B 925-929. https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal/article/view/3766

7.**Ashurova Sh.A.** Ma’lumotlarga asoslangan turizm boshqaruvi: O‘zbekistonda raqamli transformatsiya jarayonlari // Muhandislik va iqtisodiyot, № 4-son (2), 2026-yil, – B 222-225.